

Návštěvy cizineckých zařízení 2010

V roce 2010 byla navštívena cizinecká zařízení v Bělé-Jezové a Poštorné (zařízení pro zajištění cizinců – dále jen ZZC)¹ a zařízení na letišti v Praze – Ruzyni a v Zastávce u Brna (přijímací střediska – dále jen PŘS)². Z návštěv a na ně navazujících jednání s představiteli organizačních složek, jež v zařízení působí (Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra, Služba cizinecké policie PČR, Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, Zdravotnické zařízení Ministerstva vnitra), vzešla níže uvedená zjištění a doporučení.

Bezpečnostní prohlídky cizinců

Během návštěvy se vyskytly pochybnosti o tom, zda jsou v ZZC prohlídky cizinců, jejich věci a prostor, v nichž žijí,³ vykonávány etickým a zákonným způsobem. Prohlídky realizuje jiný útvar policie než ten, který v zařízení běžně působí, a jsou z velké většiny iniciovány pracovníky Správy uprchlických zařízení (dále jen SUZ), kteří si určují její rozsah.

Vedoucím ZZC bylo uloženo, aby byl zaměstnanec SUZ prohlídkám přítomen, bude-li však prohlídka vykonávána na více místech ZZC současně, je přítomnost pracovníka SUZ během ní nejistá. Téma bezpečnostních prohlídek je ze strany veřejného ochránce práv stále předmětem šetření.

Poutání eskortovaných osob

Při eskortách cizinců mimo ZZC se ve zjištěných případech použila pouta, a to i přesto, že bylo v rozhodnutích o eskortách zapsáno, že se „*nejedná o agresivní osobu, která by mařila průběh eskorty*“ (např. jedna cizinka byla velmi drobná a špatně chodila, pouta jí byla přesto nasazena). Na druhou stranu cizinka eskortovaná do nemocnice v Břeclavi, která v ZZC vykazovala již několik dní známky psychických potíží, nebyla eskortně ohodnocena jako nemocná osoba, která by mohla mařit průběh eskorty. Ze strany VOP tedy bylo namítáno, zda vůbec, a popř. jakým způsobem, příslušníci policie zkoumají bezpečnostní riziko eskortovaného.

Ředitelství SCP PČR přislíbilo, že příslušná pracoviště budou upozorněna na důsledné dodržování předpisů upravujících provádění eskort s důrazem na odůvodněnost přikládání pout. Téma poutání eskortovaných osob je stále předmětem šetření VOP, a nejnovější zjištění naznačují, že policisté postupují k přikládání pout během eskort více individuálně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem.

Podmínky dlouhodobého pobytu v přísném režimu ZZC

Cizinci umístění do přísného režimu⁴ na delší dobu (zjištěno až 30 dnů s následným prodlužováním pobytu) žili de facto v podmínkách vazebně stíhaných: byli zcela izolováni od ostatních cizinců, neměli přístup k tisku a TV, jejich přístup k právnímu poradenství nevládní organizace byl negován, a vyjma hodinové vycházky denně - v ZZC Bělá-Jezová v oploceném prostoru o několika metrech čtverečních - jim nebyly nabízeny žádné aktivity.

Nově by vnitřní řády ZZC již měly obsahovat pravidlo, že cizinci v přísném režimu obdrží, požádají-li o to, denní tisk, časopisy a knihy. SUZ rovněž, po konzultaci s policií, zvažuje nabídku dalších, časově omezených aktivit (např. cvičení v tělocvičně). Cizinci umístění v přísném režimu mají mít stejné informace o přítomnosti právních poradců v ZZC, jako cizinci umístění v mírném režimu. V budoucnu bude veřejným ochráncem práv rovněž navrhováno, aby SUZ měla i jiné nástroje ke korekci chování cizinců (např. kázeňské trestání) než jen umístění do přísného režimu; to by se mělo stát až poslední možnou alternativou.

¹ Ust. § 130 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o pobytu cizinců).

² Ust. § 79 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o azylu).

³ Prohlídky jsou zaměřeny na přechovávání alkoholu a jiných návykových látek, věci způsobily vážně ohrozit zdraví nebo život člověka nebo poškodit majetek, dále věci, které by svým množstvím nebo povahou mohly narušit pořádek nebo škodit zdraví, a dále také elektronických komunikačních zařízení. (Ust. § 137 odst. 2 ve spojení s ust. § 136 odst. 3 zákona o pobytu cizinců).

⁴ Cizinec je do přísného režimu umístěn, pokud je agresivní, vyžaduje zvýšený dohled z jiného závažného důvodu, porušuje vnitřní řád zařízení nebo zákon o pobytu cizinců (ust. § 135 odst. 1 zákona o pobytu cizinců).

Rozhodování o umístění do přísného režimu

Právně poněkud komplikovaná problematika umístění cizince do přísného režimu policíí byla v jistém směru vyjasněna novelou zákona o pobytu cizinců (č. 427/2010 Sb.). Cizinec umístěný do přísného režimu do 48 hodin může podat proti umístění stížnost k Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra (dále jen OAMP), cizinec umístěný do přísného režimu nad 48 hodin se může bránit již pomocí soudního přezkumu. Problémem bylo, že cizinci právě o této možnosti nebyli poučováni.

V současné době je mezi OAMP a ředitelstvím SCP PČR vedeno v této věci jednání.

Bezkontaktní návštěvy v přísném režimu v ZZC Bělá-Jezová

V prostorách přísného režimu ZZC Bělá-Jezová byla v minulosti zřízena návštěvní místnost bezkontaktního typu (návštěvy mohou probíhat pouze přes zasklenou přepážku, bezkontaktně s návštěvníkem, kdy se návštěvník a navštívený dorozumívají přes telefon - jde o nejpřísnější a výjimečně použitelná vězeňská pravidla).

Dva ze tří takto vytvořených návštěvních boxů (přepážek) již byly na základě ingerence VOP zrušeny. Co se týče poslední přepážky, VOP souhlasí s tím, aby ZZC mělo možnost realizovat návštěvu cizinců umístěných do PR bezkontaktní formou, trvá však na tom, aby byla tato možnost formulována zásadně jako výjimka z pravidla, tedy aby každé použití bezkontaktní přepážky bylo individuálně a písemně posouzeno a zdůvodněno.

Soukromí během návštěv cizinců

Návštěvy cizinců probíhají vždy za jisté přítomnosti pracovníka ZZC, podle některých sdělení cizinců se návštěvníci s cizinci nesmějí během návštěvy ani dotýkat. Podle sdělení personálu ZZC je soukromí a intimita během návštěvy problémem, a to z důvodu pronášení nepovolených věcí do zařízení.

Vnitřní řády ZZC byly upraveny v tom směru, že dozor pracovníka ZZC zůstává do jisté míry zachován, avšak fyzický kontakt navštíveného cizince a návštěvníka je dovolen.

Přístřešek proti nepříznivému počasí

Za nepříznivého počasí cizinci ven nechodí, neboť chybí jakýkoli přístřešek zabezpečující ochranu před deštěm - problematika byla především nemožnost kouření v ZZC Bělá-Jezová.

Ačkoli se organizační složky ministerstva vnitra proti zřizování takových přístřešků a priori nestaví, současné masivní škrtky ve veřejných rozpočtech takové opatření dosud neumožňují.

Uzamykatelný prostor pro osobní věci

Cizincům není umožněno uchovávat své věci v uzamykatelném prostoru, ať již přímo ve svém pokoji nebo jinde v prostoru, kde žijí. Mohou si sice cennosti trvale uschovat u provozovatele, tato forma však není vhodná pro úschovu věcí každodenní potřeby.

SUZ v současné době připravuje pilotní zkoušku.

Odesílání úředních písemností

Cizinci většinou přichází do zařízení s nepatrnými finančními prostředky, mnoho z nich nemá možnost obstarat si poštovní známky. Nemajetnému cizinci, nepomáhá-li mu v zařízení působící nevládní organizace, je tedy garantováno pouze podání písemnosti směřující OAMP (to může osobně předat pracovníkovi v zařízení), nikoli již např. podání správní žaloby nebo odvolání proti rozhodnutí o správním vyhoštění. Zajištění cizinci mají z hlediska rovnosti nejnižší standard, neboť např. odsouzení ve věznicích pobírají mj. i na účely korespondence, sociální kapesné. To je poskytováno i žadatelům o azyl.

OAMP veřejnému ochránci práv potvrdil, že od 1. června 2011 bude cizincům při nástupu do ZZC poskytnuta sada 5 poštovních známek, které budou deponovány u pracovníků SUZ a na požádání budou cizincům vydány.

Opožděné ustanovování opatrovníků

Ustanovování opatrovníků nezletilým bez doprovodu⁵ mělo v některých případech probíhat opožděně, v důsledku čehož bývají promeškány procesní lhůty. Ačkoli namítanou praxi SCP popřela, existovaly domněnky, že se ustanovování opatrovníka realizovalo až po přijetí cizince do zařízení. Koncepce opatrovníka přitom svědčí tomu, aby byl opatrovník ustanovován již v rámci rozhodovacího procesu o zajištění, neboť jeho účelem je také realizace případného odvolání proti rozhodnutí o zajištění.

Výše uvedená novela zákona o pobytu cizinců doplnila text ust. § 124 odst. 4 o slovo „neprodleně“, čímž byla věc systémově vyřešena (policie tedy ustanoví opatrovníka ihned a vždy).

Rozsah zdravotní péče, překlady účinků nejčastěji používaných léků a prováděných vyšetření

Cizinci velmi často netuší, že nemají nárok na plný rozsah zdravotní péče, který je běžně poskytovaný z veřejného zdravotního pojištění, nýbrž pouze na zdravotní péči podle ustanovení § 176 zákona o pobytu cizinců. Ta má užší rozsah, proto je často cizinci citlivě vnímáno, že se jim nedostávají např. specializovaná vyšetření podle jejich potřeb.

Zdravotnické zařízení MV vypracovalo v jazykových mutacích dva typy dokumentů: „*Nejčastější vyšetřovací nebo ošetrovací výkony*“ a přehled nejčastěji podávaných skupin léků se slovní informací o jejich účelu, a poučení o tom, že jakékoli další zdravotní potíže či vedlejší příznaky je nutné ihned konzultovat se zdravotním personálem. V ZZC by měly být uvedené informativní dokumenty v jazykových překladech používány.

Přítomnost ochranky, resp. policie, během lékařského vyšetření

Zjištěná přítomnost ochranky či policisty u lékařského vyšetření je právně velmi citlivá, neboť se zde střetává nezbytnost ochrany bezpečí zdravotnického personálu s ochranou soukromí vyšetřovaného⁶, resp. zachováním lékařského tajemství⁷. VOP formuloval žádoucí cíl, tedy aby bylo zdravotnické zařízení schopno v každém individuálním případě odůvodnit, proč je v ordinaci pracovník ochranky, resp. policista. Tzn. argumentovat nikoli tím, že cizinci jsou obecně potencionálně agresivní a nebezpeční, ale např. tím, že konkrétní vyšetřovaný cizinec je v ZZC často zdrojem mimořádných událostí.

V ZZC by mělo být postupována nastíněným způsobem.

Soukromí při návštěvách v PřS Zastávka u Brna

V zařízení plnil funkci návštěvní místnosti vyhrazený prostor ve vstupní hale (blízko - na dohled a doslech - vrátnici, kde je umístěna stálá služba), ohraničený z jedné strany visutými žaluziemi s částí zcela nezakrytou. Prostor tedy ve významné míře postrádal aspekt soukromí. V některých případech, byť spíše výjimečně, zde probíhaly rovněž porady cizinců s pracovníky nevládních organizací či advokáty.

SUZ přislíbila opětovně zvážit zřízení vhodnější návštěvní místnosti. Pro poskytování právní pomoci dala k dispozici samostatnou kancelář.

Kamerový systém v přijímacích střediscích

SUZ nemá zákonnou oporu pro provozování kamerového systému ve svých azylových zařízeních (tak jako je tomu v ZZC)⁸. Nedisponovala ani „registrací“ Úřadu pro ochranu osobních údajů.⁹ Komplikovaná situace panovala v PřS Praha-Ruzyně, kde je správcem údajů Letiště Praha, SUZ je pouze v nájmu a pracovníci nemají rychlý přístup k záznamu, který si musí vždy, když se vyskytne taková potřeba, vyžádat od letištní policie.

⁵ Ustanovení § 124 odst. 4 zákona o pobytu cizinců.

⁶ Čl. 10 odst. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s.) stanoví právo každého na ochranu soukromí ve vztahu k informacím o jeho zdraví.

⁷ Ustanovení § 55 odst. 2 písm. d) zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, stanoví povinnost zdravotnických pracovníků zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli v souvislosti s výkonem svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sdělují se souhlasem ošetřované osoby nebo kdy byli této povinnosti zproštěni nadřízeným orgánem v důležitém státním zájmu.

⁸ Ustanovení § 132a CZ.

⁹ Ustanovení § 16 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

SUZ i nadále nepovažuje používání kamerového systému v PŘS Praha-Ruzyně za právně problematické, neboť provozovatelem systému je letiště, které registrací ÚOOÚ disponuje. PŘS Zastávka u Brna byla provedena registrace kamerového systému k srpnu 2010. VOP je však i nadále přesvědčen o tom, že oprávnění používat kamerové systémy by mělo mít oporu v zákoně. Dle jeho názoru není pouhá registrace ÚOOÚ dostatečná a je zapotřebí zákonného zmocnění.¹⁰

¹⁰ Čl.2 odst. 2 a čl. 4 odst. 2 a 4 usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR.